

PHÁT HUY BẢN SẮC VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG LÀNG XÃ TRONG XÂY DỰNG NÔNG THÔN MỚI TỪ THỰC TIỄN TỈNH VINH PHÚC HIỆN NAY

NGUYỄN THỊ SONG HÀ*

Tóm tắt: Nông thôn Việt Nam chứa đựng nhiều giá trị văn hóa đặc trưng, sâu sắc. Những giá trị văn hóa được hình thành, phát triển và trao truyền trong đời sống của cộng đồng làng xã. Quá trình đổi mới, hội nhập và đô thị hóa, toàn cầu hóa và cuộc cách mạng khoa học công nghệ ngày càng diễn ra mạnh mẽ đã có nhiều tác động đến đời sống của người dân, nhiều giá trị văn hóa đã dần biến đổi. Chương trình Nông thôn mới thời gian qua đã được triển khai ở nhiều tỉnh thành trong cả nước, trong đó có tỉnh Vinh Phúc đã giúp cho bộ mặt nông thôn có nhiều khởi sắc, đời sống văn hóa người dân được cải thiện... Cùng với chương trình nông thôn mới, các phong trào bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa làng xã được quan tâm đã giúp cho nhiều lễ hội truyền thống, không gian văn hóa cộng đồng làng xã ở Vinh Phúc được phục dựng, bảo tồn và duy trì. Bài viết này làm rõ cơ sở lý luận, thực trạng và những vấn đề đang đặt ra trong phát huy bản sắc văn hóa truyền thống gắn với chương trình xây dựng Nông thôn mới từ thực tiễn tỉnh Vinh Phúc thời gian qua để từ đó có những kiến nghị, giải pháp phù hợp.

Từ khóa: Bảo tồn; phát huy giá trị văn hóa làng xã; xây dựng nông thôn mới.

Abstract: Vietnamese rural areas contain many distinctive and profound cultural values. These cultural values are formed, developed, and transmitted in the life of village communities. The process of renovation, integration, urbanization, globalization, and the increasingly powerful scientific and technological revolution have significantly impacted people's lives, causing many cultural values to gradually transform. The New Rural Development Program has been implemented in many provinces and cities nationwide, including Vinh Phuc province, helping to significantly improve the rural landscape and people's cultural life. Along with the new rural program, movements to preserve and promote village cultural values have been emphasized, helping many traditional festivals and community cultural spaces in Vinh Phuc to be restored, preserved, and maintained. This article clarifies the theoretical foundation, current situation, and issues arising in promoting traditional cultural identity linked to the New Rural Development program from Vinh Phuc province's experience to propose appropriate recommendations and solutions.

Keywords: Preservation; promoting village cultural values; new rural development.

Ngày nhận bài: 10/4/2025; Ngày sửa bài: 05/5/2025; Ngày duyệt đăng bài: 12/6/2025.

1. Mở đầu

Làng xã Việt Nam được hình thành, bồi đắp cùng với quá trình quần cư ở nông thôn xưa, bao gồm tổng thể các giá trị vật chất và tinh thần liên quan đến không gian, cảnh quan, phong tục, tập quán, lối

sống, các hoạt động tín ngưỡng, tôn giáo... do chính cộng đồng dân cư ở các làng quê sáng tạo ra. Trong quá trình phát triển, cộng đồng làng xã Việt Nam đã hình thành nên các giá trị văn hóa làng với nhiều bản sắc được các thế hệ kế tiếp luôn có ý thức

* PGS.TS., Học viện Khoa học xã hội.

trao truyền, phát huy để phù hợp với cuộc sống hiện đại. Công nghiệp hóa, Hiện đại hóa, toàn cầu hóa và cuộc cách mạng khoa học công nghệ đã và đang diễn ra mạnh mẽ, tác động lớn đến đời sống văn hóa của cư dân làng xã ở vùng nông thôn Việt Nam. Để vấn đề “nông nghiệp, nông dân và nông thôn” Việt Nam đáp ứng nhanh, hiệu quả trong xu thế phát triển hiện nay, các chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước về nâng cao đời sống nông thôn, gìn giữ và phát huy giá trị văn hóa vùng nông thôn đã được triển khai. Xây dựng nông thôn mới là chủ trương lớn của Đảng và Nhà nước nhằm phát triển kinh tế nông thôn, nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của người dân, cải thiện và nâng cao môi trường xanh, sạch, đẹp và xây dựng đời sống văn hóa phong phú, đậm đà bản sắc văn hóa dân tộc. Xây dựng nông thôn mới không chỉ là quá trình tạo ra sự thay đổi về mặt kiến trúc, cảnh quan, kết cấu hạ tầng mà còn là sự thay đổi về nếp sống, suy nghĩ và thực hành văn hóa của người dân, đáp ứng các yêu cầu của xã hội đang phát triển, trong đó con người là chủ thể, giữ vị trí trung tâm... Vì thế phát huy giá trị văn hóa truyền thống của cộng đồng làng xã luôn là nhiệm vụ quan trọng của toàn xã hội, giúp chương trình xây dựng nông thôn mới đạt hiệu quả và mang đậm bản sắc vùng, địa phương trong sự thống nhất, đa dạng của nền văn hóa Việt Nam đã tồn tại hàng nghìn năm lịch sử cho đến nay.

Vĩnh Phúc được coi là tỉnh ở đỉnh của tam giác châu thổ Sông Hồng với điều kiện tự nhiên của ba vùng sinh thái đồng bằng, trung du, vùng núi. Quá trình “cộng cư,

cộng lợi, cộng mệnh, cộng cảm”¹ đã giúp Vĩnh Phúc tạo ra các giá trị văn hóa mang đậm bản sắc, gắn liền với lịch sử dựng nước và giữ nước của dân tộc, đặc trưng của văn hóa nông thôn vùng đồng bằng Bắc Bộ với sự cổ sơ nguyên thủy của vùng văn hóa Hùng Vương xen lẫn sắc thái văn hiến phức hợp của vùng văn hóa Kinh Bắc - Thăng Long. Xác định văn hóa là “nguồn lực” quan trọng cho sự phát triển kinh tế - xã hội, nâng cao đời sống tinh thần cộng đồng dân cư, thời gian qua tỉnh Vĩnh Phúc thực hiện chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước, trong đó có Chương trình xây dựng nông thôn mới với nhiều hoạt động nhằm bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, thực hiện hiệu quả các phong trào xây dựng làng văn hóa, xây dựng làng văn hóa kiểu mẫu... nhằm hướng tới mục tiêu xây dựng “các thôn, làng trên địa bàn tỉnh Vĩnh Phúc trở thành nơi đáng sống, phát triển đồng bộ, toàn diện, bền vững về kinh tế, văn hóa, xã hội, môi trường, quốc phòng an ninh, giữ được sự cân bằng sinh thái, hài hòa với thiên nhiên, bản sắc văn hóa dân tộc, người dân có cuộc sống ấm no và hạnh phúc”².

2. Chương trình xây dựng Nông thôn mới và phong trào gìn giữ, phát huy văn hóa làng xã.

Sau hơn 10 thực hiện Chương trình Mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới, nhiều địa phương trong cả nước trong đó có tỉnh Vĩnh Phúc đã khẳng định được những thành tựu cơ bản. Nghị quyết 26- NQ/TU, ngày 5/8/2008 về *Nông nghiệp, nông dân, nông thôn* đã khẳng định nông nghiệp, nông dân, nông thôn có một vai trò to lớn, một vị trí quan trọng trong sự nghiệp CNH -

¹ Đặng Nghiêm Vạn (2010), Văn hóa Việt Nam đa tộc người, Nxb. Văn học, tr.10.

² Đề án xây dựng “Làng văn hóa kiểu mẫu” trên địa bàn tỉnh Vĩnh Phúc, giai đoạn 2023 - 2030.

HHĐH đất nước. Xây dựng nông thôn mới không chỉ là đầu tư cơ sở hạ tầng mà còn là vun đắp đời sống văn hóa, tinh thần của con người. Nông thôn là để phục vụ con người và con người cùng nhau kiến tạo nông thôn theo một cách riêng, phù hợp với mình. Người làng cùng kiến tạo, cùng quản lý, cùng thụ hưởng thành quả của mình, khi ấy nông thôn thực sự trở thành nơi đáng sống, nơi đáng trở về, nơi đáng tìm đến. Mọi cư dân nông thôn cần được giới thiệu, tìm hiểu cái hay, cái đẹp của văn hóa địa phương, cảm nhận, tự hào về ý nghĩa tốt đẹp của các phong tục³, tập quán, lối sống văn hóa, lễ hội truyền thống của làng xã, quê hương.

Trong xây dựng nông thôn mới, văn hóa đã và đang được coi là “sức mạnh mềm, nguồn lực mềm” có tầm chiến lược đặc biệt quan trọng, góp phần thúc đẩy sự thay đổi của một địa phương, của một đất nước. Nông thôn Việt Nam là nơi “chứa đựng” nhiều giá trị của các di sản văn hóa. Nông thôn Việt Nam có vai trò to lớn đối với sự hình thành, phát triển và tạo nên bản sắc Việt Nam, con người Việt Nam, trí tuệ Việt Nam. Có nhiều chuyên gia đã cho rằng, Nông thôn không chỉ là nơi sản xuất nông nghiệp mà còn là nơi cảm bằng cảm xúc; Nông thôn không chỉ là nơi diễn ra hoạt động kinh tế mà còn là không gian văn hóa; Nông thôn không chỉ là không gian vật chất mà còn là tài nguyên phát triển; Nông thôn cần được xem là một miền di sản⁴.

Thời gian qua, Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới được gắn

bó, thực hiện đồng bộ, hiệu quả với đầy mạnh, phát triển phong trào “Làng văn hóa” bởi vấn đề cơ bản của xây dựng nông thôn mới là nâng cao chất lượng và hiệu quả các thiết chế văn hóa, xây dựng đời sống văn hóa và môi trường văn hóa lành mạnh, bảo vệ thuần phong mỹ tục nông thôn, kịp thời phê phán các hiện tượng tiêu cực của xã hội... do kinh tế thị trường, hội nhập và toàn cầu hóa tác động. Trong lĩnh vực văn hóa, Chương trình Nông thôn mới có năm nội dung cơ bản, đó là (1) Nông thôn có làng xã văn minh, sạch đẹp, hạ tầng hiện đại; (2) Sản xuất bền vững, theo hướng hàng hóa; (3) Đời sống vật chất và tinh thần người dân ngày càng được nâng cao; (4) Bản sắc văn hóa dân tộc được gìn giữ và phát huy; (5) Xã hội nông thôn được quản lý tốt và dân chủ. Trong Chương trình xây dựng nông thôn mới, văn hóa truyền thống, bản sắc văn hóa được xác định là một yếu tố quan trọng mang tính nền tảng cho sự phát triển của văn hóa nông thôn, là nền tảng, động lực, nguồn lực quan trọng để phát triển kinh tế - xã hội của khu vực này. Vì thế xây dựng nông thôn mới gắn với bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trở thành khẩu hiệu, thành phương châm cho phong trào xây dựng nông thôn mới trong cả nước⁵... Trong quá trình thực hiện Chương trình Nông thôn mới, các xã, thôn đã triển khai nhiều hoạt động có liên quan đến bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trong đời sống thông qua nhiều đề án, phong trào khác nhau, như “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa”; “Toàn

³ Lê Minh Hoan, Giữ gìn, phát huy giá trị văn hóa trong xây dựng nông thôn mới - thêm một góc nhìn về một nông thôn đáng sống, trong *Ki yếu Hội thảo văn hóa 2022: Thể chế, chính sách và nguồn lực cho phát triển văn hóa*, Bắc Ninh, 2022, tr 17.

⁴ Lê Minh Hoan, Giữ gìn, phát huy giá trị văn hóa trong xây dựng nông thôn mới - thêm một góc nhìn về một nông thôn đáng sống, trong *Ki yếu Hội thảo văn hóa 2022: Thể chế, chính sách và nguồn lực cho phát triển văn hóa*, Bắc Ninh, 2022, tr 16.

⁵ Nguyễn Thị Phương Châm, Nguồn lực văn hóa truyền thống trong xây dựng nông thôn mới hiện nay, trong *Ki yếu Hội thảo văn hóa 2022: Thể chế, chính sách và nguồn lực cho phát triển văn hóa*, Bắc Ninh, 2022, tr38.

dân đoàn kết xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh”; “Xây dựng nông thôn mới gắn với giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc”; “Tổ chức xây dựng và nhân rộng các mô hình phát huy bản sắc văn hóa truyền thống tốt đẹp của các dân tộc thiểu số gắn với xây dựng nông thôn mới”...

3. Thực trạng phát huy bản sắc văn hóa làng xã trong xây dựng Xây dựng Nông thôn mới trên địa bàn tỉnh Vĩnh Phúc

Vĩnh Phúc là tỉnh có bề dày truyền thống yêu nước, cách mạng, nhiều di tích, địa danh nổi tiếng. Vĩnh Phúc xưa thuộc bộ Văn Lang thời đại các vua Hùng, một vùng đất thuộc xứ Đoài xưa nên văn hóa mang đậm bản sắc của người Việt cổ. Với vùng khí hậu thiên nhiên, cảnh quan, môi trường sống khá đa dạng và phong phú, đã hình thành nên di sản văn hóa Vĩnh Phúc nhiều đặc trưng riêng mang đậm văn hóa làng xã của người Việt. Hiện nay trên địa bàn tỉnh Vĩnh Phúc có nhiều dân tộc Kinh, Sán Dìu, Nùng, Dao, Cao Lan, Mường cùng cư trú và sinh sống, tạo nên sự đa dạng về đời sống văn hóa trong cộng đồng làng xã.

Giá trị, bản sắc văn hóa truyền thống các tộc người tỉnh Vĩnh Phúc được thể hiện qua nhiều chiều cạnh khác nhau như các thiết chế văn hóa cơ sở (cảnh quan, không gian cư trú làng xã, đình, chùa, miếu...), chợ làng, các giá trị văn hóa sản xuất, văn hóa vật chất, văn hóa tinh thần được thể hiện rõ nét qua hệ thống nghi lễ, tín ngưỡng được thực hành trong gia đình, dòng họ và cộng đồng, lễ hội cộng đồng, mối quan hệ, ứng xử giữa các thành viên trong cộng đồng làng xã, hương ước, nghề

thủ công truyền thống... Hiện nay tỉnh Vĩnh Phúc vẫn còn lưu giữ được nhiều di tích, di chỉ khảo cổ, hiện vật, lễ hội, nghề thủ công truyền thống, nghệ thuật diễn xướng dân gian, trò chơi dân gian... phong phú và độc đáo, có hơn 1.300 di tích lịch sử văn hóa, trong đó 68 di tích được xếp hạng cấp quốc gia và quốc gia đặc biệt; 420 di tích cấp tỉnh, đã công bố danh mục 571 di sản, trong đó có 7 di sản được công nhận là DSVH phi vật thể quốc gia. Ngoài ra, trong gần 500 làng cổ ở Vĩnh Phúc hiện nay còn lưu giữ một kho tàng văn hóa vật thể và phi vật thể phong phú.

Để hình thành được các mô hình làng, phát huy các giá trị văn hóa tốt đẹp của làng đã triển khai thực hiện nhiều chương trình như “Gia đình văn hóa”; “Thôn văn hóa”; “Làng Văn hóa”; “Ấp văn hóa”; “Bản văn hóa”; “Tổ dân phố văn hóa”... Gắn với việc thực hiện chương trình Nông thôn mới, nhiều giá trị văn hóa truyền thống đã được phục hồi, phát huy và đẩy mạnh trong cộng đồng làng xã, cộng đồng thôn bản, vừa có giá trị thỏa mãn nhu cầu văn hóa tinh thần, song lại góp phần phát triển kinh tế - văn hóa- xã hội, Cụ thể:

3.1. Phát huy các giá trị văn hóa của Kiến trúc công cộng.

Cơ sở để hình thành nên tính cố kết cộng đồng làng xã, nhất là đối với người Việt ở vùng đồng bằng Bắc Bộ người ta thường nhớ đến hình ảnh “cây đa, bến nước, sân đình”. Ở mỗi một làng quê Việt Nam, trong đó có các thôn làng của tỉnh Vĩnh Phúc đều có các công trình công cộng dân gian với nhiều loại hình kiến trúc khác nhau, gồm các kiến trúc mang tính lịch sử, kiến trúc mang tính chất tôn giáo, tín ngưỡng.

Các loại hình kiến trúc công cộng dân gian đang tồn tại khá phổ biến trong cộng đồng thôn làng tỉnh Vĩnh Phúc là đình, chùa, đền, miếu, tháp, nghè, am, lăng, từ đường, chợ làng... và mỗi một công trình kiến trúc này đều có ý nghĩa quan trọng đối với đời sống văn hóa của người dân địa phương⁶.

Trong văn hóa của người Việt, từ đường không chỉ là nơi linh thiêng thờ cúng tổ tiên của cả dòng họ lớn, trong những ngày giỗ chạp, lễ tết, là nơi tập trung con cháu để thực hiện các nghi thức tế lễ quan trọng. Từ đường được xây dựng để duy trì, phát triển, kết nối các thế hệ con cháu, có giá trị giáo dục văn hóa gia đình, dòng họ, giáo dục lòng biết ơn, tưởng nhớ, yêu thương, cố kết cộng đồng.

Đình làng là nơi thờ cúng thành hoàng làng, vị thần bảo hộ của mỗi làng Việt và là nơi hội họp của cả dân làng, đình làng trở thành trung tâm vui chơi của cả làng, nhất là vào những ngày hội làng.

Đình làng là nơi diễn ra các hoạt động biểu diễn, văn nghệ, múa hát, diễn trò, tế lễ với những nghi thức trang trọng, thiêng liêng... do đó, đình là được coi là một công trình kiến trúc đa năng và tổng hợp⁷... có vai trò kết nối, đoàn kết, tương trợ các thành viên trong cộng đồng làng xã, kết nối giữa thế giới của hiện tại với thế giới tâm linh.

Chùa trong quan niệm của người Việt có một ý nghĩa linh thiêng, việc xây chùa bao giờ cũng là việc trọng đại đối với người dân ở mỗi làng quê Việt Nam. Chùa là một

quần thể kiến trúc văn hóa thường ở vị trí có cảnh quan thiên nhiên đẹp, có sự gắn kết hài hòa giữa thiên nhiên và xã hội. Kiến trúc chùa thường đa dạng, được thể hiện qua không gian, phong cách kiến trúc của địa phương, văn hóa của vùng miền.

Miếu là một bộ phận của kiến trúc tôn giáo, tín ngưỡng, được xây dựng ở những vị trí có liên quan đến các sự tích, truyền thuyết... Khi xã hội ngày càng phát triển thì không gian kiến trúc công cộng dân gian cũng biến đổi theo nhiều chiều hướng khác nhau. Bên cạnh đó, do điều kiện kinh tế thị trường, hội nhập và công nghệ thông tin ngày càng phát triển tác động mạnh mẽ đến từng gia đình, con người... ý thức tham gia các hoạt động cộng đồng cũng ngày một ít đi, điều đó ít nhiều ảnh hưởng đến tính cố kết, tương trợ cộng đồng và ý thức tự hào về văn hóa dân tộc của thế hệ trẻ. Chính vì vậy, trong quá trình xây dựng nông thôn mới, làng văn hóa, tỉnh Vĩnh Phúc đã có sự kết nối hài hòa giữa không gian công cộng truyền thống (đình, chùa, miếu...) với các thiết chế văn hóa cơ sở hiện nay là các nhà văn hóa tại mỗi thôn, làng, đồng thời linh hoạt trong các chức năng sinh hoạt (vừa phục vụ hoạt động hội họp, vừa tổ chức các hoạt động sinh hoạt văn hóa, thể thao, văn nghệ của cộng đồng)⁸... tạo không gian sinh hoạt thuận lợi để người dân giao lưu, gặp gỡ và gắn kết cộng đồng, để các hoạt động văn hóa tại nhà văn hóa cộng đồng có sự hòa trộn, kết hợp giữa các hoạt động văn hóa mới và các hoạt động văn hóa truyền thống.

⁶ Nguyễn Ngọc Thanh, Bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống trong xây dựng Nông thôn mới, Hà Nội, 2015, Nxb Hồng Đức, tr. 45.

⁷ Sdd, tr.46.

⁸ Nguyễn Thị Phương Châm (2022), Nguồn lực văn hóa truyền thống trong xây dựng nông thôn mới hiện nay, trong Kì yếu Hội thảo văn hóa 2022: *Thế chế, chính sách và nguồn lực cho phát triển văn hóa*, Bắc Ninh, tr.38.

3.2. Phát huy vai trò văn hóa gia đình, dòng họ và văn hóa cộng đồng.

Vốn hình thành từ một xã hội nông nghiệp cổ truyền nên nếp nghĩ, nếp sống của cư dân nông nghiệp đã ăn sâu, thấm dầm vào văn hóa của cộng đồng cư dân tỉnh Vĩnh Phúc, nó được thể hiện rõ qua quan điểm, suy nghĩ, thực hành các nghi lễ trong gia đình, trong dòng họ, trong cộng đồng... Chính những giá trị văn hóa đó tạo thành hệ thống những liên kết bền vững theo từng cấp bậc, gắn mỗi cá nhân vào mỗi cộng đồng, gắn lợi ích cá nhân vào lợi ích tập thể, từ đó giáo dục tinh thần vì cộng đồng và tình yêu thương nhân loại trong mỗi con người⁹. Hạt nhân của xã hội là gia đình, gia đình là tế bào của làng xã, mọi việc trong làng các gia đình đều có trách nhiệm phải tham gia và các thành viên của gia đình đều phải tuân thủ quy định, phong tục, tập quán do làng xã quy định. Đối với người Việt Nam nói chung, các tộc người ở tỉnh Vĩnh Phúc nói riêng, mối quan hệ gia đình, dòng họ là một trong những mối quan hệ quan trọng nhất, nó là nơi duy trì và trao quyền các giá trị văn hóa truyền thống, tạo ra ý thức về cội nguồn, tổ tiên, giống nòi, ý thức về duy trì, bảo vệ tri thức sản xuất, làng nghề, đồng thời cũng là nơi tạo dựng cơ sở cho sự trật tự, ổn định xã hội, hình thành nhân cách con người. Gia đình thực hiện chức năng duy trì nòi giống, chức năng kinh tế, chức năng xã hội. Văn hóa ứng xử là hạt nhân gắn kết mọi thành viên trong gia đình, dòng họ và tất cả những tinh túy của truyền thống văn hóa ứng xử của dân tộc cũng từ nguồn cội này mà ra. Khi nói về vai trò của gia đình đối với sự phát triển của xã hội, Chủ

tịch Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh: *Giáo dục trong gia đình, là mỗi người nhắc nhở, dạy bảo nhau, các cụ phụ lão thi đua, đốc thúc con cháu tham gia mọi công việc, các cháu nhi đồng thi đua học hành và giúp đỡ người lớn, vợ chưa biết thì chồng bảo, em chưa biết thì anh bảo, cha mẹ không biết thì con bảo*. Bác cũng nhắc nhở trong gia đình các bậc cha mẹ phải gương mẫu trước con em, trẻ em hay bắt chước cho nên các thầy giáo, cha mẹ đều phải gương mẫu từ lời nói đến việc làm. Trong xã hội hiện nay còn tồn tại nhiều tệ nạn, những cám dỗ đối với trẻ em, gia đình chính là nơi bảo vệ và giúp cho con em mình duy trì được lối sống văn hóa. Gia đình Việt Nam với tất cả các mối quan hệ bên trong của nó đang biến đổi trong thời đổi mới, vừa kế thừa truyền thống vừa hướng tới xây dựng gia đình hiện đại. Xây dựng gia đình nề nếp, có văn hóa, xây dựng “gia đình ông bà, cha mẹ mẫu mực, con cháu hiếu thảo” có vai trò cực kỳ quan trọng trong việc xây dựng con người mới. Vì thế không phải ngẫu nhiên trong các Văn kiện Đại hội Đảng xác định: Nêu cao trách nhiệm của gia đình trong việc xây dựng và bồi dưỡng các thành viên của mình có lối sống lành mạnh, trung thực, nhân ái, thủy chung tôn trọng kỷ cương, phép nước, cần cù lao động và học tập làm cho gia đình thực sự là tổ ấm của mỗi người và là tế bào lành mạnh của xã hội. Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã khẳng định cần nghiên cứu, xác định và triển khai xây dựng hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa và hệ giá trị chuẩn mực con người trong thời kì mới, trong đó hệ giá trị văn hóa, con người phải đảm bảo hai tiêu chí tổng quát là vừa giữ gìn bản sắc văn hóa truyền thống dân tộc, vừa tiếp thu

⁹ Sdd, tr.91.

tinh hoa văn hóa thế giới, con người là chủ thể, giữ vị trí trung tâm trong chiến lược phát triển¹⁰. Trên thực tế, phong trào thi đua “Gia đình văn hóa”, “Làng văn hóa”, “Tổ dân phố văn hóa” ở tỉnh Vĩnh Phúc thời gian qua đã mang lại những tác động tích cực đối với các gia đình hiện đại, nhất là các gia đình ở khu vực đô thị hóa giúp cho tình cảm gia đình ngày càng được củng cố, thắt chặt và bền vững. Các phong trào ấy không chỉ tác động đến từng gia đình mà còn tác động đến sự phát triển thôn, xã, làng, bản... làm tăng tính cố kết cộng đồng, nhiều hoạt động văn hóa, giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của cộng đồng làng xã được phục hồi, phát huy. Có thể khẳng định, trong sự phát triển của làng xã, gia đình và dòng họ là hai yếu tố không thể tách biệt, đối lập với làng xã mà nó hòa quện vào làng xã, tạo nên đặc trưng của văn hóa làng xã, cộng đồng làng xã...

3.3. Phát huy các giá trị văn hóa lễ hội cộng đồng.

Lễ hội cổ truyền là một loại hình sinh hoạt văn hoá dân gian tổng hợp, bắt nguồn và phát triển rất lâu đời từ thực tiễn hoạt động của đời sống xã hội của cộng đồng, nó có tính độc đáo, đa dạng và phong phú. Lễ hội cổ truyền là hình ảnh thu nhỏ của nền văn hoá dân gian của dân tộc. Bởi lẽ, trong lễ hội cổ truyền bao hàm hầu như đầy đủ các hình thức sinh hoạt văn hoá dân gian, như: về văn học dân gian, có truyền thuyết, văn tế, văn bia, hoành phi câu đối, ca dao hò vè,...; về nghệ thuật biểu diễn dân gian có diễn xướng, sân khấu dân gian, các làn

điệu dân ca,...; về tôn giáo có phong tục và tín ngưỡng dân gian gồm các nghi lễ, nghi thức, trò chơi, trò diễn, trò chơi dân gian, tục lệ, đối tượng thờ cúng¹¹. Là một tỉnh ở vùng châu thổ Sông Hồng có điều kiện tự nhiên của ba vùng sinh thái đồng bằng, trung du, vùng núi, có lịch sử hình thành và phát triển lâu đời, là một trong những chiếc nôi của người Việt cổ,... đã giúp cho tỉnh Vĩnh Phúc có sự phong phú về các lễ hội cổ truyền. Theo thống kê, Vĩnh Phúc có hơn 500 làng cổ, trong đó có khoảng 520 lễ hội cổ truyền đã và đang được bảo tồn. Lễ hội cổ truyền của Vĩnh Phúc mang đậm đặc thù của cư dân nông nghiệp trồng lúa nước, phản ánh sự thích nghi, lối ứng xử của cộng đồng cư dân đối với môi trường tự nhiên và môi trường xã hội. Có thể kể đến một số lễ hội tiêu biểu như: (1) Lễ hội Tây Thiên diễn ra vào 3 tháng mùa Xuân, chính hội là ngày 15 tháng 2 âm lịch hàng năm, được tổ chức tại Khu Di tích Danh thắng Tây Thiên, xã Đại Đình, huyện Tam Đảo, đây là lễ hội lớn nhất của tỉnh Vĩnh Phúc. Lễ hội có hai phần chính là phần lễ và phần hội. Phần lễ gồm có lễ cáo, lễ rước và lễ dâng hương. Phần hội là các trò chơi dân gian, trò diễn của các cư dân bản địa, các làn điệu dân ca của hai dân tộc Kinh, Sán Diu đang sinh sống tại vùng đất Tam Đảo. Lễ hội Tây Thiên là một phần quan trọng của đời sống xã hội, đáp ứng nhu cầu văn hóa, tín ngưỡng của nhân dân, nhằm tưởng nhớ công ơn và tỏ lòng thành kính đối với Quốc Mẫu Tây Thiên, qua đó thể hiện truyền thống uống nước nhớ nguồn

¹⁰ Nguyễn Phú Trọng, Quyết tâm chấn hưng và xây dựng thành công một nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, trong “Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên CNXH ở Việt Nam, Nxb. Chính trị quốc gia Sự Thật, 2022, tr.157 -177.

¹¹ <https://dulichvinhphuc.gov.vn/du-lich/du-lich-van-hoa-le-hoi/van-hoa-le-hoi/vinh-phuc-bao-ton-va-phat-huy-gia-tri-van-hoa-cua-le-hoi-truyen-thong>.

của nhân dân ta; (2) Lễ hội đền Ngô Tướng Công- một danh tướng của dân tộc chống giặc Minh thời nhà Hồ, khi bị bắt ông đã tuấn tiết ở vùng cửa biển. Lễ hội được dân làng Phúc Thắng, Tân Ấp tổ chức hàng năm vào ngày 10 tháng giêng với phần lễ trang nghiêm theo lễ thức xưa, phần hội thật vui với các trò: đấu vật, đánh đu chọi gà, hát chèo; (3) Lễ hội Đúc Bụt diễn ra vào ngày 8 tháng Giêng hàng năm được nhân dân xã Đồng Tĩnh (Tam Dương) tái hiện hình ảnh Ngọc Kinh công chúa chiêu tập quân sỹ, rèn đúc vũ khí tុ nghĩa dưới cờ Hai Bà Trưng... Trong lễ hội, dân làng diễn cảnh bà Ngọc Kinh cho đúc một pho tượng, dân quen gọi là “đúc Bụt”, đồng thời diễn ra trò trình nghề sỹ, nông, công, cổ ở vòng ngoài. Kết thúc phần hội là trò cướp chiếu của Bụt quyết liệt, biểu tượng sinh con trai - một nghi thức phồn thực... và một số trò chơi dân gian khác như đấu vật, chọi gà; (4) Lễ hội Chọi trâu tổ chức ở xã Hải Lưu (huyện Sông Lô) vào ngày 16-17 tháng Giêng và đây được coi là lễ hội cổ nhất ở tỉnh Vĩnh Phúc. Lễ hội Chọi trâu bắt nguồn từ tục hiến tế thần linh của cư dân lúa nước trong đời sống tâm linh, cùng với truyền thống giữ nước gắn liền với tên tuổi Thừa tướng Lữ Gia đánh quân nhà Triệu. Lễ hội được bắt đầu từ lễ trình trâu tháng 8 năm trước và lần 2 vào 15 tháng Giêng năm sau. Thực hiện lễ hội này người ta phải cử một đoàn lên Đền Hùng, Đền mẫu Âu Cơ kính cáo. Đến ngày 16-17 thì tổ chức nghi thức chọi trâu. Luật đấu thật khắt khe. “Ông Cầu” được cả một tập thể chăm sóc, người trực tiếp chăm sóc phải là gia đình có văn hóa. “Ông Cầu” đương nhiên là khỏe mạnh, đạt

các tiêu chuẩn cao về vóc dáng, thần thái... Đặc biệt, khi vào trận phải đấu trực diện, nhưng không được tàn sát khi đối phương thua. Trâu thắng được giải, sau đó mổ “khao quân” như thời Lữ Gia...

Thời gian qua, thực hiện các chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước về xây dựng nông thôn mới tại địa phương, đồng thời xác định rõ “nguồn lực văn hóa” trong phát triển, tỉnh Vĩnh Phúc đã đẩy mạnh công tác bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, nhất là các lễ hội cổ truyền. Vai trò của Lễ hội cổ truyền được khẳng định là thời điểm kết cố sức mạnh cộng đồng, là dịp để con người ôn lại truyền thống lịch sử của đất nước, góp phần quan trọng vào việc giáo dục truyền thống của dân tộc “uống nước nhớ nguồn”, “đền ơn đáp nghĩa”, đối với những người có công với đất nước, với quê hương, làng xã, cùng nhau thực hiện tốt những giá trị văn hoá được trao truyền từ thế hệ trước; là môi trường lành mạnh để các thế hệ gặp gỡ, cộng cảm, kể cả với thần linh, tổ tiên... đó chính là hình thức sinh hoạt mang tính vẹn toàn về văn hoá tâm linh, giúp con người hoà nhập với cộng đồng và không đứt đoạn với truyền thống dân tộc¹². Lễ hội không chỉ là tấm gương phản chiếu của văn hoá dân tộc, mà còn là môi trường bảo tồn, làm giàu và phát huy nền văn hoá dân tộc ấy, là nơi để trang phục truyền thống, ẩm thực các tộc người được phát huy, là điều kiện để phát triển kinh tế - xã hội cho nhiều cộng đồng, nhiều địa phương... nhất là trong điều kiện xã hội công nghiệp hoá, hiện đại hoá và toàn cầu hoá hiện nay.

¹² <https://dulichvinhphuc.gov.vn/du-lich/du-lich-van-hoa-le-hoi/van-hoa-le-hoi/vinh-phuc-bao-ton-va-phat-huy-gia-tri-van-hoa-cua-le-hoi-truyen-thong>

4. Một số giải pháp nhằm bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trong thời gian tới

Quá trình xây dựng nông thôn mới, bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa trong xây dựng nông thôn mới thời gian qua đã đạt được những kết quả đáng ghi nhận, tuy nhiên do sự tác động đa chiều của nhiều yếu tố, trong đó có cả những yếu tố thời đại, những yếu tố trong nước, những yếu tố khách quan và chủ quan... nên trong quá trình xây dựng nông thôn mới vẫn còn những bất cập, hạn chế đòi hỏi cần phải có những cơ chế, chính sách và giải pháp phù hợp. Những bất cập đó là (1). Sự tác động của kinh tế - xã hội và cơ chế thị trường khiến cuộc sống của người nông dân đã có nhiều thay đổi tích cực, song để phát triển kinh tế, nhiều người dân đã tảo di muôn nơi để làm ăn, để học tập... khiến nhiều truyền thống tốt đẹp của người nông dân “sống trong lũy tre làng”, tình làng nghĩa xóm bị phai nhạt, giá trị đồng tiền, giá trị vật chất lên ngôi; (2) Khoa học kỹ thuật phát triển, quá trình hội nhập, công nghệ số, internet... tác động sâu rộng vào đời sống của người dân...nên xảy ra sự xung đột trong cách nghĩ, cách làm, trong lối sống giữa các thế hệ; (3) Mặc dù diện mạo nông thôn trở nên văn minh hơn, hiện đại hơn... nhưng cấu trúc không gian văn hóa nông thôn truyền thống nhiều nơi có nguy cơ mai một, biến mất, trong khi các thiết chế văn hóa mới thực sự chưa có chỗ đứng trong đời sống hiện tại... Trong bối cảnh đó để văn hóa truyền thống tốt đẹp vùng nông thôn vùng đồng bằng sông Hồng, trong đó có tỉnh Vĩnh Phúc tiếp tục được phát huy, khắc phục được những bất cập,

hạn chế... chúng tôi đưa ra một số giải pháp cụ thể sau:

Thứ nhất, các cấp chính quyền, cộng đồng dân cư cần nhận thức một cách rõ ràng các giá trị văn hóa truyền thống được coi là bản sắc riêng, chủ động, linh hoạt để khai thác, phát huy có hiệu quả các giá trị văn hóa, thiết chế văn hóa cơ sở, đảm bảo hài hòa giữa truyền thống - phát triển....

Thứ hai, tiếp tục xây dựng các quy ước nếp sống mới trong bối cảnh đô thị hoá hiện nay đối với việc gìn giữ bản sắc văn hoá tộc người. Thông qua hương ước, quy ước, nếp sống văn hóa gia đình, thôn bản để xây dựng các tiêu chuẩn hợp lý, tích cực vừa bảo tồn các giá trị văn hóa vừa phát huy được các giá trị văn hóa tích cực ấy trong đời sống tinh thần hiện nay.

Thứ ba, trong thực hiện các phương thức bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa nhất thiết phải thông qua cơ cấu xã hội của bản làng, phải làm tuần tự, có quy trình, có chọn lựa, tránh phát triển đại trà, chấp vá, triển khai các hoạt động theo lối giải ngân, có thành tích, mang tính ngắn hạn và không chú ý đến phát triển bền vững.

Thứ tư, việc xây dựng các thiết chế văn hóa cơ sở, nhất là trong xây dựng nông thôn mới... nên chú ý sự đa dạng trong kiến trúc, nghệ thuật, yếu tố thẩm mỹ, văn hóa của cộng đồng dân cư, chú ý đến các giá trị văn hóa gắn với lịch sử phát triển, gắn với quá trình đô thị hóa và ứng dụng tiến bộ khoa học kỹ thuật trong phát triển hạ tầng bền vững.

Thứ năm, gắn kết việc bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa với phát triển du lịch, chú ý lựa chọn những di sản văn hóa tiêu

biểu của từng thôn làng để thiết kế thành các tour du lịch theo kiểu du lịch công đồng, du lịch nghiên cứu với sự kết hợp của người dân, công ty du lịch và nhà quản lý. Đối với việc phát huy các làng nghề truyền thống cần chú ý đến đầu ra sản phẩm cho người nông dân để đảm bảo phát triển bền vững

5. Kết luận

Văn hóa có một tầm quan trọng trong sự phát triển, được coi là nền tảng tinh thần của xã hội, động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế, bởi vậy văn hóa vừa là mục tiêu, vừa là động lực cho sự phát triển. Trong bối cảnh hiện nay, người dân có nhiều cơ hội để lựa chọn các giá trị văn hóa cho mình nhằm phù hợp với điều kiện sống mới, và điều đó cũng là nguyên nhân khiến một số giá trị văn hóa bị mai một, biến đổi. Chính vì vậy, việc nhận diện những vấn đề về biến đổi văn hóa truyền thống và xác định những vấn đề đặt ra trong công tác quản lý nhà nước về văn hóa nhằm bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống đáp ứng với thực tiễn hội nhập của đất nước hiện nay là hết sức cần thiết.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, tập 1, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021.

2. Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng, Quyết tâm chấn hưng và xây dựng thành công một nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, trong Tác phẩm *Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam*, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2022.

3. Đặng Nghiêm Vạn (2010), *Văn hóa Việt Nam đa tộc người*, Nxb. Văn học

4. Nguyễn Thị Phương Châm (2022), Nguồn lực văn hóa truyền thống trong xây dựng nông thôn mới hiện nay, trong Kỷ yếu Hội thảo văn hóa 2022: *Thế chế, chính sách và nguồn lực cho phát triển văn hóa*, Bắc Ninh.

5. Nguyễn Thị Song Hà, “Chính sách bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa dân tộc thiểu số ở Việt Nam”, *Tạp chí Cộng sản*, tháng 7/2023.

6. Nguyễn Ngọc Thanh (2015), *Bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống trong xây dựng Nông thôn mới*, Hà Nội, Nxb. Hồng Đức.

7. Nguyễn Tấn Toàn, Bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa trong xây dựng nông thôn mới ở Hà Nội, <https://www.tapchicongsan.org.vn/web/guest/quan-triet-va-thuc-hien-nghi-quyet-dai-hoi-xiii-cua-dang/-/2018/824271/bao-ton-va-phat-trien-gia-tri-van-hoa-trong-xay-dung-nong-thon-moi-o-ha-noi.aspx>, ngày 2/4/2025

8. Vũ Trung, Văn hóa làng nghề truyền thống (qua dẫn liệu làng nghề gỗ Sơn Đồng, gốm Bát Tràng Hà Nội và chạm bạc Đồng Xâm Thái Bình, Kỷ yếu Hội thảo Quốc tế Việt Nam học: Việt Nam hội nhập và phát triển, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội

9. <https://dulichvinhphuc.gov.vn/du-lich/du-lich-van-hoa-le-hoi/van-hoa-le-hoi/vinh-phuc-bao-ton-va-phat-huy-gia-tri-van-hoa-cua-le-hoi-truyen-thong>

10. https://www.tapchicongsan.org.vn/web/guest/van_hoa_xa_hoi/-/2018/826437/bien-doi-van-hoa-trong-qua-trinh-xay-dung-nong-thon-moi-hien-nay.aspx